

חֲנוּכָה חֶלֶק ב' - נְסִי הַחֲנוּכָה

מה עורך אותם ומה הם מלמדים

יעור "מורשה" הראשון על חנוכה דן באופי הקונפליקט עם היוונים ובגזרות שהם גזרו. בשיעור שני זה על חנוכה נתייחס לאופיים, לסמליותם ולהשלכותיהם של נְסִי החנוכה. השיעור השלישי יתייחס לסמליותה של המנורה ולדרך שבה אנו מנציחים היום את חנוכה.

בשיעור זה נרצה להבין:

- מה היו שני נְסִי החנוכה?
- מהו הקשר בין אופיים של נְסִי החנוכה לבין המתקפה היוונית נגד העם היהודי?
- אם הנהגתו של ה' היא לצמצם את הנסים הגלויים, מדוע ראה לנכון לחולל את שני הנסים הללו?
- מהי משמעותם של נְסִי החנוכה, ושל נסים בכלל?

מבנה השיעור:

הקדמה: נחיתה רכה על נהר ההודסן

חלק ראשון:

נְסִי החנוכה

פרק א. הקשר בין המתקפה היוונית לבין נְסִי החנוכה

פרק ב. הניצחון הצבאי

פרק ג. נס פך השמן

פרק ד. הקשר בין שני הנסים

חלק שני:

נס וטבע - מהותם האמיתית

הקדמה: נחיתה חורפית רכה של מטוס על נהר ההודסן

נס – מעשה פלא, דבר שלמעלה מן הטבע (מילון אבן שושן).

כולנו מתייחסים ביראת כבוד לאירועים שכוננו נסיים, כפי שמודגם בכתבה הבאה:

לאחר המראתה של טיסה מספר 1549 של יו-אס-איירוייז מנמל התעופה לה-גרדיה ביום חמישי אחה"צ, כשעל סיפונה 155 נוסעים, אירעה תקלה בשני מנועים בגלל ציפורים. הטייס נחת נחיתה חירום במי ההודסן הקפואים וכל הנוסעים ניצלו על ידי משט של מעבורות וסירות חירום – כך מסרו הרשויות.

מה שהיה עלול להפוך לאסון בניו יורק – אסון שיעורר את התחושה של מתקפת ה-11 בספטמבר, אף אם לא באותו קנה מידה – נמנע על ידי חשיבה מהירה של הטייס ותמרוניו הזריזים, וכן בזכות קרבתן של סירות הצלה; צירוף נסיבות שכונה "נס" מפיהם של עדי ראייה ואנשי הרשויות.

"היה לנו נס ברחוב 34", אמר המושל דייוויד א. פטרסון במסיבת עיתונים שהתקיימה בשעות אחר הצהריים המאוחרות במנהטן. "אני מאמין כעת כי היה לנו נס בהודסן. הטייס, איכשהו, ללא מנועים כלל, הצליח להנחית את מטוסו. האירוע, שהיה בו הפוטנציאל להפוך לטרגדיה, הפך להיות אחד מן הימים הנפלאים ביותר בהיסטוריה של העיר ניו יורק." (מבוסס על Miracles on the Hudson, ניו יורק טיימס, 16 בינואר, 2009).

יש נסים המתמשכים על פני פרקי זמן ארוכים.

לאחר פלישתה של עיראק לכווית, פלישה שהיוותה גורם למלחמת המפרץ, תקפה ארה"ב את עיראק ב-15 בינואר, 1991. סדאם חוסיין נשבע כי ישרוף את ישראל בטילי הסקאד שלו. בעוד שארה"ב מורה לישראל להימנע מהגנה עצמית וממתקפת נגד, המטירה עיראק על ישראל 39 טילי סקאד במשך חודש וחצי. רוב הטילים נפלו על האזור המאוכלס ביותר בישראל. בדרך נס, רק ישראלי אחד נהרג מטילים אלו. בעקבות מלחמה זו, פרסמו העיתון המדעי היוקרתי T.I.M-1 Nature. מאמרים המנסים להעריך כיצד נמנע בישראל אסון כבד. מדעית וצבאית, היו אמורים להיות קורבנות רבים הרבה יותר. במלחמות קודמות ברחבי העולם שבהן נשלחו טילי סקאד V-2, היו נפגעים רבים מאוד. (מבוסס על simpletoremember.com)

יש נסים שהם עוצרי נשימה בהיקפם, כגון עשר המכות וקריעת ים סוף. דוגמה עדכנית יותר היא מלחמת ששת הימים:

במאי 1967, התרכזו גדודים מצריים וסורים לאורך גבולותיה של ישראל, מצרים סגרה את מצרי טיראן בפני ספינות ישראליות, ונשיא מצרים, ג'מאל עבדול נאצר, מילא את גלי האתר בקריאות לזרוק את היהודים לים. מצב הרוח במדינת ישראל, בת ה-19 שנה, היה ירוד. מפלתה של ישראל מול חמישה צבאות חמושים בנשק סובייטי הייתה צפויה מראש. ההומור השחור בפייהם של האזרחים באביב ההוא היה: "האחרון שיוצא, שלא ישכח לכבות את האור." כולנו יודעים כי במקום מפלה מוחצת, השיגה ישראל ניצחון נסי מזהיר. ב-5 ביוני בשעה 7:46 בבוקר השמידו מטוסים ישראלים את חיל האוויר המצרי כולו בעודו על הקרקע. תוך שישה ימים, השלישה ישראל את שטחה, כשהיא מספחת את חצי האי סיני, את רמת הגולן, את יהודה ושומרון, את העיר העתיקה בירושלים ואת הר הבית. (מבוסס על שרה יוכבד ריגלר, Hidden Miracles, aish.com)

הערכתו של האדם כלפי נס תוכל להימשך כל חייו, כפי שיעידו השורדים והצופים במלחמת ששת הימים, מלחמת המפרץ וטיסה מספר 1549. אך בסיפור של חנוכה יש השלכה נוספת, בלתי צפויה – נסי המלחמה ופך השמן לא היו רק אירועים חד פעמיים אשר עיצבו מחדש את ההיסטוריה היהודית; מסירות הנפש של העם היהודי אשר הובילה לנסים אלו גם עוררה אנרגיה רוחנית, שמימית, המתגלה בכל שנה בחנוכה, ונגישה לכל יהודי ויהודי. כאשר נחקר את אופיים של נסי החנוכה ואת הסיבות לכך שה' חולל אותם, יחד עם הבנה עמוקה לגבי הדרך שבה מנציחים את חג החנוכה, נוכל לרתום אלינו את ההזדמנות יוצאת הדופן לצמיחה רוחנית שניתנת לנו בכל שנה בימי החנוכה.

חלק ראשון: נְסִי הַחֲנוּכָה

בפירושו על חומש בראשית (ו:ט) אומר הרמב"ן כי רצון ה' הוא לנהל את העולם במינימום של נסים גלויים. אף על פי כן, לעתים חזה עם ישראל בנסים גלויים יוצאי דופן, כגון עשר המכות במצרים וקריעת ים סוף. בשמות (יג:טז) מסביר הרמב"ן כי נסים אלו היו גילויי חד-פעמי, על מנת להחדיר בעם ישראל את האמונה כי ה' הוא הא-ל היחיד, המכוון את העולם בהשגחתו.

אם אופן הפעולה של ה' הוא צמצום הנסים, מדוע מצא לנכון לחולל את שני נְסִי החנוכה: הניצחון במלחמה נגד היוונים ונס פך השמן - שדלק במנורה שמונה ימים ולא רק יום אחד? מלבד זאת, אם היוונים כבר גרמו להפסקת העבודה בבית המקדש במשך שלוש שנים, מדוע היה כה דחוף לחולל את נס פך השמן? הרי היהודים נזקקו לשמונה ימים בלבד כדי לחדש את אספקת השמן שלהם. על מנת להשיב לשאלות אלו, עלינו להבין את אופייה של המתקפה היוונית כנגד היהודים.

פרק א. הקשר בין המתקפה היוונית לבין נְסִי החנוכה

נְסִי החנוכה היו למעשה אמירה אלוקית ביחס לפילוסופיה של היוונים, אשר האידיאולוגיה שלהם ביקשה לערער את יסודות היהדות. כפי שהסברנו בשיעור הראשון לחנוכה, הרעיון העיקרי של השקפת העולם היוונית היה הקיום העצמי של האנושות, ובהתאם לכך, קֵדֶר התערבות אלוקית בעולם. על פי השקפת העולם היוונית, מה שאתה רואה הוא מה שקיים, ואין שום דבר מעבר לכך. נְסִי החנוכה עוקרים תפיסה זו מן השורש.

1. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" כרך ב', עמ' 82 – היוונים ראו את העולם כאוסף מקרי של אירועים.

דעת חכמי היוונים - בניגוד לאמונת התורה - היא שהעולם הוא קדמון והשי"ת לא חידשו מן האין המוחלט, ואין ביכולתו לשנות בעולם מאומה. ולפי שיטתם העולם הוא "היה, הוה, יהיה" כי הוא קדום ובלתי ניתן לשינוי.

ומכך נובע יסוד נוסף בהשקפת עולמם, והוא שכוחות הטבע הם השולטים בכריאה וכל המאורעות והמקרים העוברים על האדם בימי חייו אינם באים עליו כגמול על מעשיו הטובים והרעים (וכפרו ביסוד אמונת ישראל של יכולת ה' ושכר ועונש) אלא הם תולדות הטבע העיוור באופן מקרי לחלוטין...

2. שם – היהדות מאמינה בבריאת 'יש' מ'אין' ובהשגחה אלוקית; הסתר הפנים של ה' בטבע מאפשר את הבחירה החופשית.

אמונת ישראל מנוגדת בתכלית לדעת חכמי יוון והשקפתם, אמונתנו היא שהשי"ת לבדו חידש את העולם מהאין המוחלט ובראו על פי התורה... כלומר הקב"ה - ולא כוחות הטבע - מנהיג את העולם ואת כל אשר בו בכל עת, על פי מעשיהם הטובים והרעים של עם ישראל בקיום התורה והמצוות, בהשגחה פרטית לצרכם של ישראל...

נמצא שהתורה וישראל הם הסיבה האמיתית-הפנימית לכל המאורעות הכלליים והפרטיים במהלך ההיסטוריה, ומה שנדמה במבט שטחי שכוחות הטבע הם השולטים בבריאה ומנהיגים אותה מעצמם במקריות גמורה, את ההסתר הזה עשה השי"ת כדי לתת לאדם את אפשרות הבחירה, ובאמת הנהגת הטבע היא רק לבוש חיצוני לשורשים הרוחניים של הנהגת ה' הפנימית בהשגחה פרטית על עם ישראל בכל עת, שהיא נס נסתר תמידי.

... על ידי ההסתר הזה שהכל מתנהל במסגרת הטבעית, נתן השי"ת את האפשרות למטעות ולהכחיש השגחת ה' למי שרוצה בכך, ובזה מתקיימת הבחירה החופשית של האדם.

3. שם, עמ' 84 – ה' העניק את נְסִי החנוכה כתגובה למסירותם של היהודים ליהדות, ובכך גילה את מציאותו והפריך את ההשקפה של היוונים.

לפי האמור במהות השקפת העולם של היוונים, שכל חכמתם היא חיצונית, והם מאמינים רק בכוחות הטבע החיצוניים,

לכן לחמו לבטל מיישראל את האמונה בהשי"ת שהיא פנימית, ולבטל את התורה שהיא חכמה פנימית ומטרתה להיטיב ולשפר את האישיות הפנימית של האדם. ומכיוון שהחשמונאים מעל למגבלות הטבע ומסרו את נפשם למען הפנימיות הטורה של האמונה והתורה, לכן השי"ת התנהג עמם בהנהגת מידה כנגד מידה ועשה להם נס גלוי – נס השמן השובר את מגבלות הטבע.

כל עוד הייתה מציאות של נבואה בעולם, הייתה התערבותו של ה' בענייני העולם גלויה לכל. מושג הנבואה, החל מנבואת משה ודבר ה' שנתן את עשרת הדברות, יוצר קשר שאינו נתון בספק בין האנושות לבין האלוקים; קשר שרמתו מעבר לעולם הזה. במהלך תקופת האימפריה היוונית, ובמיוחד בתקופה שבה הפיין אלכסנדר מוקדון את השקפת העולם היוונית ברחבי העולם המתורבת שאותו כבש, הסתלקה הנבואה מן העולם (סדר עולם, פרק ל). העולם שנשלט על ידי הפילוסופיה היוונית לא היה בכוחו להכיל התערבות ישירה של הנבואה.

כפי שמלמד אותנו המדרש (בראשית רבא ב:ד), מכונה גלות יוון "חשכה" משום שהאידיאולוגיה היוונית השקיעה את העולם לתוך אפלה רוחנית. לא היה באפשרותה של הנבואה להתקיים לצדה של הפילוסופיה היוונית, אשר כבשה את העולם ונתרה דומיננטית עד היום הזה. מטרתם של נְסֵי החנוכה, שהיו תולדה של מסירות נפשם של החשמונאים, הייתה להראות כיצד התערבותו של האלוקים אינה נעדרת, אלא נסתרת בלבד.

פרק ב. הניצחון הצבאי

חנוכה מנציח שני נסים – אחד צבאי, הניצחון על היוונים, ואחד רוחני, נס פך השמן. בפרק זה נשרטט בקצרה את נס הניצחון הצבאי.

1. מבוסס על הרב בערל וויין, נס החנוכה, www.jewishhistory.org, והרב קן ספירו, www.aish.com, **Crash Course in Jewish History #29 - המרד היהודי מתחיל כאשר קבוצה קטנה של כוהנים מעוררת את ההתנגדות לדיכוי הדתי מצד היוונים. הם משתלטים על בית המקדש ובסופו של דבר, יוצרים ריבונות יהודית - כנגד כל הסיכויים.**

בערך בשנת 166 לפנה"ס, סוף סוף התעמתה קבוצת יהודים עם היוונים: מתתיהו ומשפחתו, המכונים חשמונאים. הם היו כוהנים, וביניהם היו אנשים אשר שמשו כוהנים גדולים. הם התגוררו בעיירה קטנה ושמה מודיעין, כ-20 ק"מ מצפון מערב לירושלים (העיירה קיימת היום, ונמצאת כ-32 ק"מ מערבית לירושלים המודרנית).

יום אחד, נכנסה למקום יחידה יוונית, הקימה מזבח, אספה את כל היהודים וכפתה עליהם להקריב בעל חיים לא כשר לאל זאוס. הם ביקשו מתנדב יהודי לשם ביצוע הקרבת הקורבן. אחד צעד קדימה. כאשר ניגש למזבח, דקר אותו מתתיהו למוות. פרצה מהומה. הצבא היווני עשה מאמצים להרגיע את הקהל, אך היהודים היו חמושים וגברו על המשמר היווני. מכאן לא הייתה דרך חזרה. למתתיהו היו חמישה בנים, כולם יהודים יראים וצדיקים: יוחנן, שמעון, יונתן, יהודה ואלעזר.

הם ברחו למערות וארגנו צבא – לא לשם מלחמה חזיתית, אלא על מנת לערוך מלחמת גרילה. בתחילה, התארגן כוח שכלל כ-3,000 גברים. לאחר מכן גדלה הקבוצה ל-6,000 ומעולם לא עברה את המספר 12,000.

צבא יווני-סורי עצום ומיומן ביותר, שכלל מעל 50,000 איש, עם עדר פילי מלחמה, פלש ליהודה. יהודה המכבי גייס את כוחותיו ובעזרתו ותעוזה הצליח להערים על הצבא היווני הגדול בהרבה מכוחותיו, אילץ אותו להתפצל ולאחר מכן השמיד את חלקיו השונים, כשהוא הורג אלפים ומאלץ את הנותרים לנוס צפונה לסוריה.

הקרב האחרון המפורסם היה על מבצר אנטוניוס, אשר הגן על המקדש. כאשר נפל אנטוניוס, חזרו היהודים למקדש. נדרשו עשרים וחמש שנות לחימה ונפגעים רבים משני הצדדים עד שהגיעו היוונים סוף סוף להסכם שלום עם היהודים.

הניצחון הצבאי מונצח בתפילה, אשר בימי החנוכה מתווספת לתפילות הקבועות.

2. תפילת "על הנסים" – בחנוכה אנו מהללים את ה' על הניצחון הצבאי הנסי.

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, קשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשיכם תורתך ולהעבירם מוקפי רצונך:

ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה:

ואחר כן באו בניך לדביר ביתך, ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחדרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

המונחים המתארים את הנס בתפילת "על הנסים" שופכים אור על הדרך שבה התרחש הנס.

3. הרב מתתיהו סלומון, "מתנת חיים", עמ' 60 – באיזו זכות ניצחו החשמונאים במלחמה?

על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה... מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך. רבים מקשים דבשלמא גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים הרי זה נס ופלא, אבל מהו המופת של טמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך... אפשר לומר שמהלכו של הנס שנו כאן, שבאו חז"ל בזה להאיר עינינו להכיר איך ניצחו המעטים החלשים האלה את הגבורים הרבים ההם – הוי אומר מפני שהיו טהורים וצדיקים ועוסקי תורתך.

כפי שצויין בשיעור הראשון על חנוכה (חלק חמישי, פרק א), הגורם הרוחני לדיכוי היווני היה התרשלותם של היהודים בעבודת ה'. תפילת "על הנסים" מזכירה לנו כי נסי החנוכה התרחשו משום שהמכבים 'השיבו אש' על ידי החייאת המסירות ליהדות.

פרק ג. נס פך השמן

הנס המפורסם ביותר של חנוכה הוא נס פך השמן, שבו הספיקה כמות שמן של יום אחד להדלקת המנורה במשך שמונה ימים. בהדלקת נרות החנוכה, אנו מנציחים באופן ברור את הנס הזה.

1. תלמוד בבלי, שבת כא: - מה היה נס פך השמן?

מאי חנוכה... שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה.

אנו מבינים כי הנס היה שהשמן הספיק לשמונה ימים, אך מדוע היה נחוץ נס? האם באמת נדרשים שמונה ימים כדי להכין שמן זית?

2. רבי יוסף קארו, "בית יוסף" על הטור, אורח חיים תרע – מדוע היה נחוץ נס של שמונה ימים?

והטעם שהוצרכו להדליק שמנה ימים מאותו פך מפני שכל ישראל היו בחזקת טמאי מתים ואי אפשר להתקין שמן טהור עד שיעברו עליהם שבעה ימים מיום טומאתם ויום אחד לכתישת הזיתים ותיקונם להוציא מהם שמן טהור.

הדעה הראשונה המובאת לעיל מסבירה כי החשמונאים נדרשו להמתין שבעה ימים עד שייטהרו מטומאת המת שנטמאו בה במהלך המלחמה. מאחר שכולם השתתפו במלחמה, לכולם היה מגע עם מתים והם נזקקו לטהרה. אך יש הסבר נוסף לצורך

בשמונה ימים:

3. שם – השמן היה קיים, אך במרחק רב.

והר"ן (שם) כתב שהיה להם שמן טהור רחוק ארבעה ימים והוצרכו שמנה ימים בין הליכה וחזרה:

השמן הספיק לשמונה ימים, אך הפך כבר הכיל כמות שמן המספיקה באופן טבעי ליום אחד. מסתבר, שהקצרה הנסית נמשכה שבעה ימים בלבד. אם כן, מדוע אנו חוגגים שמונה ימים?

4. רבי יוסף קארו, "בית יוסף" על הטור, אורח חיים תרע – האם לא היה הנס במשך שבעה ימים בלבד?

ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות.

וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמונה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס...

ועוד י"ל שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה כשיעור, נשאר הפך מלא כבתחלה וניכר הנס אף בלילה הראשונה. אי נמי שבלי לראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן וכן בכל לילה וליילה:

אלה הן רק שלוש מתוך התשובות האפשריות לשאלה שהועלתה על ידי ר' יוסף קארו, אך במהלך השנים ניתנו מאות תשובות נוספות!

פרק ד. הקשר בין שני הנסים

ראינו כי חג החנוכה חוגג שני נסים, את נס המלחמה ואת נס פך השמן. כיצד מתחברים שני הנסים הללו בהנצחה אחת - באמצעות הדלקת החנוכה?

1. מהר"ל, "נר מצווה", עמ' 22 – השמן של החנוכה מבקש לסלק מאתנו את המחשבה כי הניצחון במלחמה הושג באמצעות מאמץ אנושי בלבד.

...עיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל שהיו מנצחים את היונים רק שלא היה נראה שהיה כאן ניצחון הזה על ידי נס ... לפיכך נעשה הנס על ידי נרות המנורה שידעו שהכל היה בנס מן השם יתברך.

בהתאם לרעיון המרכזי של נס החנוכה, אשר מטרתו הייתה להראות את המשך ההתערבות האלוהית בענייני העולם (בניגוד להשקפת העולם היוונית), מתאים לומר כי הנס העיקרי היה נס פך השמן, ולא המלחמה. המנורה היא בעלת מהות רוחנית בכך שהיא מסמלת את התורה, ורק כאן התרחש נס גלוי באמת, אשר הפך את סדרי הטבע על פיהם.

היוונים לא ביקשו להחריב את בית המקדש אלא לחללו; לא היה אכפת להם שהיהודים ימשיכו להתקיים, כל עוד הם מנותקים מכל רוממות רוחנית. מטרתו של הנס הייתה להחזיר רוממות זו, המתגלה במקדש יותר מאשר בכל מקום אחר.

2. הרב חיים פרידלנדר, "שפתי חיים" כרך ב', עמ' 84 – הנס הגלוי היה נס פך השמן, ולא נס המלחמה.

השי"ת לא עשה להם את הנס הגלוי במלחמותיהם – בחיצוניות, כי אילו היה עושה כך היה אפשר לסבור בטעות שכל מלחמתם הייתה מלחמה לאומית-חיצונית כדי להשיג עצמאות מדינית-גשמית-חיצונית, וכפי המטרה שלמענה לחמו נעשה להם הנס, אלא השי"ת עשה להם את הנס בפנים – בתוך המקדש (ולא גלוי לכל) ובענין פנימי-רוחני שהוא קיום מצות הדלקת המנורה בטוהרה.

הנס היה לא רק בשמן שדלק מוחץ לגדרי הטבע, אלא גם בעצם מציאת פך השמן, שהרי היוונים טמאו את השמנים בכוונה כדי לבטל מהם את עבודת המנורה אלא שהשיי"ת העלים מעיניהם את פך השמן הזה. וגם בנס זה בא לידי ביטוי יסוד הפנימיות, כי מצאו את פך השמן חתום בחותמו של כהן גדול, מוצנע בתוך בית המקדש.

נקודות לסיכום החלק הראשון:

- ☞ המרד היהודי נגד היוונים היה חסר סיכויים, הן מבחינה מספרית והן מבחינת ידע וציוד צבאי. אף על פי כן, נצחו הכוחות היהודיים בנס את הכובשים היווניים, מה שבסופו של דבר הכין את הקרקע לריבונות יהודית.
- ☞ כאשר שחרר הכוח הצבאי היהודי את בית המקדש וביקש לשקם אותו, נזקקו החשמונאים לשמן להדלקת המנורה. הם נזקקו לכמות שתספיק לשמונה ימים, או משום שהם היו במצב של טומאה או משום שלא ניתן היה להשיג זיתים בקרבת מקום. על אף שהם מצאו די שמן רק עבור יום אחד, בנס הספיקה כמות זו של שמן לכל שמונת הימים.
- ☞ הנס הבולט של חנוכה, המונצח בנרות שאותם אנו מדליקים, הוא נס פך השמן. נס זה היה הנס הגלוי של חנוכה. הניצחון במלחמה היה נסי, אך הוא לא הפריך לגמרי את חוקי הטבע.
- ☞ הרעיון הבסיסי של חנוכה הוא שלילת השקפת העולם היוונית, שלפיה אין אינטראקציה בין האלוקים לבין האנושות. היוונים לימדו כי האדם אינו יכול להשפיע על העולם הרוחני, ולעולם האלוקי, הרוחני, אין שום השפעה על עולמנו שלנו. הנס של מנורת המקדש הביא אור לעולם החשוך של גלות יוון. גם היום, הנצחתנו את הנס ממשיכה להאיר את עולמנו, החשוך עדיין, באור ההתערבות האלוקית.
- ☞ יחד עם זאת, נס פך השמן שפך אור גם על נס המלחמה, והכניס את הניצחון להקשר רוחני, מעבר להקשר הפיזי.

חלק שני: נס וטבע - מהותם האמיתית

כפי שנאמר לעיל, חשף נס פך השמן את אופיה הנסי של ההצלחה הצבאית. כך דרכם של נסים: שידוד מערכות הטבע בגלוי מסייע לנו להעריך את ההתערבות האלוקית המופיעה באופן סמוי ביום-יום.

1. רמב"ן, שמות יג:טז – נסי המקרו חושפים את נסי המיקרו.

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים.

הרמב"ן מלמד אותנו כי אין לראות באירועים השגרתיים של חיי היום יום "טבע" או תפקוד רגיל של העולם. יש לראות את כל ההיבטים של העולם כחלק בלתי נפרד מן ההשגחה האלוקית המצויה תמיד עמנו. אותו האלוקים אשר גרם לפך שמן קטן לבעור במשך שמונה ימים הוא אשר הביא את הניצחון הצבאי המזהיר על היוונים.

אורות החנוכה מלמדים אותנו להתבונן סביב ולראות כי נסים מתרחשים לנגד עינינו בכל עת ובכל שעה.

2. הרב שמשון פינקוס, חנוכה, עמ' 45 – נסים מתרחשים יום יום; עלינו רק להיות רגישים דיינו כדי לראות אותם.

יש המתעוררים לשאול כיצד מבינים את נוסח התפילה "בימים ההם בזמן הזה", איך בזמן הזה, בימים שאנו חיים בהם רואים נסים? כל הסיפורים של הנסים הם על אירועים שקרו בעבר. פעם היתה קריעת ים סוף, וכל עם ישראל עברו בתוך הים ביבשה. נסי הכניסה לארץ ישראל, והנסים שהיו בבית המקדש וכו'.

אך מדוע רק הדורות ההם ראו נסים ואנו לא רואים בימינו התרחשות של נסים? וכי רק לדור המדבר או לחשמונאים היתה הזכות לראות בחוש נסי שמים, ולנו אין הזכות הזו?

הקב"ה מנדיג את העולם בדרכי הטבע, ואף בנסים אמיתיים. סביב כל אדם קורים נסים של ממש, בכל יום. אך בני האדם אינם מושפעים ואינם קולטים את המתחולל סביבם. כפי שגלי קול רבים קיימים בחלל העולם, ומבלי פלי קליטה מתאימים אי אפשר לשמוע ולקלוט אותם, השי"ת מספק לכל אדם מספיק נסים גם "בזמן הזה", אך הקושי והעבודה שלנו הם היכולת לפתח "עין רואה ואוזן שומעת" לכל המתרחש סביבנו.

כמובן, שאין מושג הנס שולל את הרעיון של עולם טבעי. אין הרמב"ן מבקש לומר כי אין סדר טבעי – כי ה' כן ברא סדר טבעי בעולם – אלא רק שהדרך שבה משפיע עולם הטבע על האדם הוא ביטוי ישיר של רצון האלוקים.

עיקרון זה נכון אף ביחס להישגינו. על אף שאנו עושים מאמץ להצליח במשימות מסוימות, השגתן הממשית נעשית רק בסיעתא דשמיא. מושג זה יוצר היבט נוסף של נס החנוכה: החשמונאים השקיעו מאמץ עצום במלחמה נגד היוונים, ולכן זכו להתגלות האלוהית הגדולה של נְסֵי החנוכה.

3. הרב אליהו דסלר, "מכתב מאליהו" חלק ב', עמ' 120-119 - תוצאות מאמצי של האדם אף הן נס.

זהו סודו של נס חנוכה: נצחון המעטים על הרבים היה נראה כנמנע בדרך הטבע. למרות זאת התחזקו החשמונאים – מתוך החלטה של "אין ברירה" – ומשום כך זכו לסייעתא דשמיא למעלה מדרך הטבע... נס חנוכה מורה לנו שאין מקום ליאוש במקום שנראים הדרכים חסומים ומוגבלים בדרך הטבע. יתאמץ ביותר כיון שאין ברירה, ואז יפתחו לו שערי סייעתא דשמיא חדשים.

שמונה ימי חנוכה מלמדים אותנו שההארה העליונה (בחינת ה') שמאירה אל תוך לבותינו על ידי השתדלותנו במה שביכולתנו – בדרך נס היא באה לנו, למעלה מטבענו.

אם מתקבל אדם למשרה חדשה, אל לו לייחס את הצלחתו לקורות החיים המוצלחים שלו, לראיון שהתנהל כהלכה או להופעתו המרשימה. בוודאי ייתכן כי גורמים אלו סייעו לו לקבל את המשרה, אך הכוח המניע את כל הגורמים היה הרצון האלוקי כי הוא יזכה במשרה זו. כמובן זה, קבלת המשרה היא "נס" – היא חלק מן ההשגחה האלוהית הנמצאת אתנו תמיד. כך ניתן להסביר את כל הישגינו בחיים.

יחד עם זאת, אל לנו להסיק כי הישגינו אינם דורשים השתדלות אנושית – כי אם הכל נס, נוכל לשבת רגל על רגל ולסמוך על ההשגחה האלוהית. להיפך, נְסֵי החנוכה מלמדים אותנו כי הם נעשים עבורנו, בדרך כלל, רק לאחר המאמץ האנושי הנדרש.

4. הרב אהרן קוטלר, "משנת ר' אהרן" כרך ג', עמ' 73 – ניתן להגיע להישגים רוחניים רק באמצעות מאמץ גדול.

עוד נתבונן בנס חנוכה מה שאמרו חז"ל (שבת קלא) כל מצוה שמסרו נפשם עליה עדיין היא מקויימת בידם, כגון ע"ז ומילה... והענין, כי כל הקנינים הרוחניים אין להשיגם אלא בעמל רב עד כדי מסי"נ, ועד בכלל. דזה עצם תכלית בריאת האדם בעוה"ז....

ותכלית הבריאה הוא העמל על הקנינים הרוחניים, שיקנה בעמלו את עולמו... וזהו שאמרו (ברכות ה:א) וכולם תורה ועוה"ב וא"י – לא ניתנו אלא ע"י יסורין... וכן הוא דרך קנינו של היחיד... כי זה תלוי בבחירתו. כי כל דבר שבא לאדם בטורח חשוב בעיניו ושומר עליו, כי חס על טרחתו וכוחותיו, וכל שבא לו בקלות נקל בעיניו... וכמשאז"ל (חולין קלג:א) כל העושה טובה למי שאינו מכירה כאילו זורק אבן למרקולים, היינו שאינו עושה לו טובה בעצם.

והנה לתורה, ולכל עניני רוחניות, צריך סייעתא דשמיא, ולמי שאין מכיר בערך הדברים אין נותנים, דאין עושים טובה למי שאין מכיר בה... והנה העמל בתורה מביא להכרת חשיבותה, ומצד שני הרי הכרת ערך התורה הוא המביא לידי עמל...

נקודות לסיכום החלק השני:

- ☞ כשם שנס פך השמן חשף את נס המלחמה, כך מלמדות אותנו כל ההפרות הגלויות של הטבע כי הטבע עצמו מלא הן בנסים אישיים והן בנסים לאומיים.
- ☞ כאשר אנו מכירים בכך כי "הכל בידי שמים", אנו מתחילים להעריך את הנסים המתרחשים סביבנו תדיר.
- ☞ מסר נוסף של המכבים הוא שכאשר אנו משקיעים מאמץ, הקב"ה נותן לנו שכר ומסייע לנו. תהליך זה מתרחש גם בעניינים ארציים, אך בעניינים רוחניים עלינו להתאמץ במיוחד - וכך נעריך הרבה יותר את התוצאה הסופית, אשר הקב"ה יעניק לנו.

סיכום השיעור:

מה היו שני נסי החנוכה?

בחנוכה חוגגים שני נסים: את הניצחון הצבאי על היוונים ואת נס פך השמן. הניצחון הצבאי היה מדהים בהתרחשותו, כאשר קבוצה קטנה של כוהנים הובילה מרד "חסר סיכוי", לכאורה, נגד כוח צבאי כובש, מסיבי ומיומן.

נס פך השמן התרחש כאשר חנכו היהודים את בית המקדש לאחר שחרורו. כאשר נזקקו לשמן להדלקת המנורה, נמצא פך שמן אחד קטן שיש בו כדי להספיק ליום אחד, והוא הספיק לשמונה ימים.

מהו הקשר בין אופיים של נסי החנוכה לבין המתקפה היוונית נגד העם היהודי?

נסי החנוכה נועדו להוות הצהרה אלוקית באשר לתפיסה של היוונים שביקשו לערער את יסודות היהדות.

הרעיון העיקרי של השקפת העולם היוונית היה הקיום העצמי של האנושות, והעדר ההשגחה האלוקית בענייני העולם. על פי השקפת העולם היוונית, מה שאתה רואה הוא מה שקיים, ולא שום דבר מעבר לכך. מטרתם של נסי החנוכה היא לשרש פילוסופיה זו.

אם הנהגתו של ה' היא לצמצם את הנסים הגלויים, מדוע ראה לנכון לחולל שני נסים בחנוכה?

בתקופת היוונים, שקע העולם בחשכה רוחנית. לא הייתה אפשרות כי הנבואה תשכון לצדה של הפילוסופיה היוונית שכבשה את העולם, ושולטת בה עד היום.

מטרתם של נסי החנוכה, שהיו תוצאה של מסירות נפשם של החשמונאים, הייתה לאזן מצב חדש זה של חושך רוחני.

הנסים חשפו את מציאות ה', ובכך הכחישו מהותית את חוסר האמונה של היוונים.

מהי משמעותם של נסי החנוכה, ושל נסים בכלל?

נס פך השמן הדגיש את האופי הנסי של האירועים אשר נדמה כי ניתן להסבירם בדרך הטבע. השמן העל-טבעי שפך אור על אירועי המלחמה וגילה כי, לאורך כל הדרך, ה' לחם את מלחמת המכבים.

כל הנסים באים להראות לנו כי אירועים יום יומיים, אף הם נסים - כלומר, ביטוי ישיר ומתחדש של רצון השם - אנו צריכים רק תזכורת מזדמנת כדי לראות זאת.